

اس کی تصدیق ہوتی ہے (ورق ۱۰۱ - الف) جس میں ”دوستدار لبی ولی اللہ ۱۱۴۷“ درج ہے۔ لیکن اس میں ترقیمہ نہیں ہے کیونکہ اول و آخر سے ناقص ہے بلکہ کچھ درمیانی اوراق بھی کم ہیں۔ اس میں دیباچہ بھی نہیں ہے۔ اور جہاں تک مثنویوں کا معاملہ ہے ان کے شامل نہ ہونے کے بارے میں خود کاتب کا یہ نوٹ حاشیے میں ملتا ہے: ”از مقطعات فتحنامہ و فرس الفرس تا شہنامہ مثنوی افتادہ و مجموعہ سیزده بیت عنوان است اگر یاہند بنویسند“ (ورق ۱۳۳ - ب) اس کے علاوہ غلط جلد بندی کی وجہ سے اوراق موجودہ کی ترتیب بھی غلط ہو گئی ہے۔ تاہم اس میں بہت کچھ ہے اور یہ دوسرے نسخے کے طور پر تقابلی مطالعے اور تدوین متن میں مددگار ہو سکتا ہے۔ بنیادی طور سے یہ نیشنل میوزیم کے نسخے کے نمائل ہے گو اس میں کچھ تبدیلیاں بھی ہیں۔ اس میں غزلیات بلا ترتیب ردیف درج ہیں جب کہ نیشنل میوزیم کے نسخے میں ترتیب کے ساتھ آتی ہیں۔ نیز اوراق کم ہونے کے سبب سے اس کی غزلوں کی تعداد ۲۰۰ کے بجائے صرف ۱۸۳ ہے اور ابیات سرخ کی تعداد ۱۱۱ کے بجائے ۸۸۔ اس نسخے کی ایک خوبی نیشنل میوزیم کے نسخے کے مقابلے میں یہ ہے کہ اس میں ترجیعات (یا ترکیبات) بہتر نمائندگی درست طور پر درج کی گئی ہیں جب کہ نیشنل میوزیم کے نسخے میں انہیں قصائد میں صنم، اور بند بند جدا کر دیا گیا ہے۔

آخر میں ان دونوں خطی نسخوں سے ایک ایک رباعی کا متن علیٰ حالہ درج کیا جاتا ہے جس سے اندازہ ہو سکتا ہے کہ تدوین متن میں ان نسخوں سے بہت کچھ مدد مل سکتی ہے:

میوزیم: درویش کہ او طالب درگاہ بود	از ہر دو چہنیں دست کوتاہ بود
وانکس کہ جلیس خواجہ شاہ بود	خود خواہ بود او نہ خدا خواہ بود

بورڈ: درویش کہ او طالب درگاہ بود	از ہر دو جہانش دست کوتاہ بود
وانکس کہ جلیس خواجہ و شاہ بود	خود خواہ بود او نہ خود آگاہ بود

سید عارف نوشاهی*

کتابشناسی فهرست های نسخه های خطی پاکستان

درین گفتار پنجاه و سه جلد فهرست نسخه های خطی کارکرد می و یک تن نگارندگان معرفی شده است که گمان می رود فهرست جامعی باشد. از ۵۵ فهرست پیشگفته ۳ مجله را خود ندیده و از دو منبع زیر نقل کرده ام :

- ۱- کتابشناسی فهرست نسخه های خطی فارسی در کتابخانه های دنیا از آقای ایرج افشار ، ۱۳۳۷ خ ، طهران.
- ۲- مقاله پرفسور اختر راهی زیر عنوان «مخطوطات کی حفاظت» ، مندرج در مجله «فکر و نظر» نشریه اداره تحقیقات اسلامی ، اسلام آباد ، جلد ۱۲ ، ص ۵۴۲-۵۵۱.

این سه جلد فهرست را در جای خود با نشانی ستاره (*) نشان داده ام.

این گفتار حاوی سه گونه فهرستهاست :

- ۱- فهرست نسخه های خطی پاکستان ، چاپ پاکستان.
 - ۲- فهرست نسخه های خطی بیرون از پاکستان ، چاپ پاکستان. (دو مورد).
 - ۳- فهرست نسخه های خطی پاکستان ، چاپ بیرون از پاکستان.
- بیجا نیست یاد آور شوم که آقای احمد منزوی در مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، اسلام آباد دست درکار نگارش «فهرست مشترک نسخه های خطی فارسی پاکستان» است که جامع نسخه های نگهداری شده در کتابخانه های دولتی ، خانقاهی و شخصی پاکستان خواهد بود که در مجله «آینده» تهران ، خرداد - تیر ماه ۱۳۵۹ خ و مجله «کتاب» لاهور ژانویه ۱۹۸۱ میلادی معرفی شده است. اثری بزرگ که انتظار ناشری را دارد.

1. Mohammad Ashraf

1. *Persian Manuscripts in the National Museum of Pakistan at Karachi*". Prepared for the Central Committee of the Government of Pakistan for the celebration of the 2500th Anniversary of Foundation of the Iranian Monarchy, 1971, Vol-I, 214 P.

* مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان . اسلام آباد.

فهرست ۳۱۶ نسخه خطی فارسی موجود در کتابخانه موزه ملی پاکستان ، کراچی ، بر حسب موضوع های زیر : تاریخ ، تذکره ، داستان ، جغرافیا و سفر نامه.

2. "Persian Manuscripts in the National Museum of Pakistan at Karachi". Department of Archaeology and Museums, Ministry of Education, Govt. of Pakistan. Karachi, 1972, Vol. II, "258 P.

فهرست ۳۶۲ نسخه خطی فارسی ، بر حسب موضوعهای زیر : دستور زبان فارسی و عربی ، فرهنگنامه انشا نگاری ، نثر های ادبی ، عروض و قافیه ، معما. تذکر : اینجانب از طرف مرکز تحقیقات فارسی ۳۶۲ نسخه خطی فارسی را که از تأسیس موزه در سال ۱۹۵۱ م تا سال ۱۹۷۹ م در آن کتابخانه موجود بود ، فهرست برداری کرده ام. دستنویس این فهرست (بزبان فارسی) در کتابخانه مرکز تحقیقات فارسی - اسلام آباد موجود است.

۲- افتخار حسین ، آغا

۲- مخطوطات پیرس ، اردو - فارسی - سندھی - پنجابی (بزبان اردو و انگلیسی)

A Catalogue of Manuscripts in Paris, Urdu, Punjabi and Sindhi.

ترقی اردو بورڈ ، کراچی ، ۱۹۶۷ م ، ۶ + ۳۰ + ۳۵ ص.

فهرست ۶۱ نسخه خطی اردو ، فارسی ، سندھی ، و پنجابی در کتابخانه بایلیوتک ناسیونال Bibliotheque National و موزه گیس Guimet Museum در پاریس.

۳- افضل ملک ، محمد

۴- فهرست اردو مخطوطات پنجاب یونیورسی لائبریری (بزبان اردو)

پایان نامه برای دریافت درجه فوق لیسانس در اردو از طرف دانشگاه پنجاب ، لاهور ، براهنهای دکتی وحید قریشی.

فهرست کوتاه ۲۱۸ نسخه خطی اردو موجود در کتابخانه دانشگاه پنجاب ، لاهور. بعداً در مجله «قومی زبان» کراچی ، جلد ۳۸ ، شماره های ۳ ، ۴ ، ۵ ، ۶ (ژانویه - ژوئن ۱۹۷۱ م) چاپ شده است.

۴- امداد حسین و دوشیزه سحر بلوچ

۵- سند جی دینی ادب جو کسٹنلاک (بزبان سندھی)

انسٹیٹوت آف سنڈالاجی ، سند یونیورسٹی ، حیدر آباد (مرکز سند شناسی ،

دانشگاه سند، حیدرآباد. بمناسبت نمایش کتب دینی سند، در تاریخ ۷ ژانویه ۱۹۷۱ م، ۴۰+۲۲ ص.

فهرست ۸۹۹ کتاب چاپی و ۲۰۷ نسخه خطی فارسی، عربی و سند (بدون شاربش نسخه ها در مجموعه ها) از مؤلفان منطقه سند. این نسخه ها در مراکز زیر نگهداری می شده اند: کتابخانه دانشگاه سند، حیدرآباد، سند، سند ادبی بوردهیدرآباد، مولانا غلام مصطفی قاسمی حیدرآباد، کتابخانه مولانا پیر وهب الله شاه، گوت پیر جهندو، کتابخانه پیر محب الله شاه، درگاه شریف پیر جهندو، کتابخانه دکتر عبدالواحد هالیپوته، دانشگاه سند، کتابخانه پیر حسام الدین راشدی، کراچی، کتابخانه دکتر ای. کیو انصاری، کتابخانه حاجی شیر محمد خان نظامانی، تند و قیصر.

۵- امروہوی، الفسر صدیقی و رضوی، سید سرفراز علی

۶- مخطوطات انجمن ترقی اردو (ب زبان اردو)

انجمن ترقی اردو، کراچی، ۱۹۶۵ م، شماره نشریه ۳۲۲، جلد اول، ۵۶۰ ص. فهرست توصیفی ۸۵ نسخه خطی اردو در کتابخانه انجمن ترقی اردو پاکستان، کراچی. به ترتیب موضوعی: عقاید اسلامی، فضایل و مناقب، ہند و نصایح، تذکرہ ہا، دواوین، مثنویات. در آخر ہیند لست ۱۱۶۸ نسخه خطی اردو (تعداد کل نسخه ها) موجود در آن کتابخانه و فهرست نام کسان و کتابها.

امروہوی، الفسر صدیقی

۷- مخطوطات انجمن ترقی اردو (ب زبان اردو)

انجمن ترقی اردو پاکستان، کراچی، ۱۹۶۷ م، شماره نشریه ۳۲۹، جلد دوم، ۳۸۴ ص. فهرست توصیفی ۱۸۳ نسخه خطی اردو از علوم دینی. در پایان فهرست نام کسان و کتابها.

۸- مخطوطات انجمن ترقی اردو (ب زبان اردو)

انجمن ترقی اردو پاکستان، کراچی، ۱۹۷۵ م، شماره نشریه ۳۸۱، جلد سوم، ۱۴۸+۴ ص.

فهرست توصیفی ۱۵۱ نسخه خطی اردو، از علوم تاریخ، طب، اخلاق، فهرستهای دستنویس از کتب و مجلات موجود در آن کتابخانه، دستور زبان، اوراد، روزنامہ.

در پایان فهرست نام کسان ، اداره ها ، کتابها ، روزنامه ها ، چاپخانه ها ، شهرها و کشورها.

۹- مخطوطات انجمن (بازبان اردو)

انجمن ترقی اردو پاکستان ، کراچی ، ۱۹۷۶ م ، جلد چهارم ، ۲۹۶ ص.
فهرست توصیفی ۲۴۸ نسخه خطی اردو از نثرهای ادبی ، مثنوی ، دیوان و کلیات ، در پایان فهرست نام کسان ، کتابها و جایها.

۱۰- مخطوطات انجمن ترقی اردو (بازبان اردو)

انجمن ترقی اردو پاکستان ، کراچی ، ۱۹۷۸ م شماره نشریه ۴۰۳ ، جلد پنجم ، ۴۰۲ ص.

فهرست توصیفی ۲۴۲ نسخه خطی اردو ، بخش منظومه ها.
در پایان فهرست نام کسان ، جایها ، اداره ها ، کتابها ، مجله ها.

۱۱- بشیر حسین ، دکتر محمد

۱۱- فهرست مخطوطات شفیع ، به زبان فارسی و اردو و پنجابی در کتابخانه مرحوم پروفیسور دکتر مولوی محمد شفیع ، با پیوستی مشتمل بر یاد داشتهای آن دانشمند فقید راجع به نسخ مزبور ، گرد آورده احمد ربانی. (متن فهرست زبان فارسی و یاد داشتهای بزبان اردو).

دانشگاه پنجاب ، لاهور ، ۱۹۷۲ م ، بیاد بود صدمین سال تأسیس دانشکده خاور شناسی ، دانشگاه پنجاب ، لاهور ، ذ+ ۶۵۱+۱۰۲ (نمونه ها) + ۴ ص.
فهرست توصیفی ۶۹۹ نسخه های خطی فارسی ، ۱۶ نسخه اردو ، ۵ نسخه پنجابی کتابخانه شخصی مولوی محمد شفیع لاهور. به ترتیب موضوعی : تفسیر و علوم قرآن ، حدیث ، منشیات و مکاتیب ، تاریخ عالم ، تاریخ شبه قاره ، تاریخ اسلام ، تاریخ ایران ، فرهنگنامه ، طب ، تذکره ، دیوان و بیاض ، نجوم ، نثر ادبی و قصص ، شروح کتب منظوم و منثور ، عرفان ، فقه و اوراد ، عروض ، صنایع ، جغرافیا ، کتب متفرقه (معما ، جواهر نامه ، بازرگانی) و ضمیمه.
در پایان فهرست نام کسان و جایها و کتابها.

۱۲- فهرست مخطوطات شیرانی (بازبان فارسی)

اداره تحقیقات پاکستان ، دانشگاه پنجاب ، لاهور ، ۱۹۶۸ م ، شماره نشریه ۶ ، جلد اول و ۱۹۷+ (۳) ص.

هیند لست ۱۰۷۳ نسخه خطی فارسی در گنجینه حافظ محمود شیرانی (۱۸۸۰- ۱۹۴۶ م) در کتابخانه دانشگاه پنجاب ، لاهور. به ترتیب موضوعی : تفسیر ، تجوید ،

حدیث ، تاریخ عمومی ، تاریخ اسلام ، سیرت پیامبر و تاریخ هند ، تاریخ ایران ، تاریخ افغانستان ، تاریخ اقوام و ملل ، تاریخ کشور های غربی و آسیای میانه ، تذکره ، انتخاب اشعار ، منظومه ها.

۱۳- فهرست مخطوطات شیرانی (بزبان فارسی)

اداره تحقیقات پاکستان ، دانشگاه پنجاب ، لاهور ، ۱۹۶۹م ، شماره نشریه ۱۲ ، جلد دوم ، ۱۹۸-۴۱۱ ص.

هیند لست ۱۱۰۹ نسخه خطی فارسی (شماره مسلسل ۱۰۷۴-۲۱۸۳) به ترتیب موضوعی : عرفان (اسلامی) ، تصوف و عقاید هندوان ، فرهنگنامه ، اثر ادبی ، انشاء نگاری ، طب ، شکار.

۱۴- فهرست مخطوطات شیرانی (بزبان فارسی)

اداره تحقیقات پاکستان ، دانشگاه پنجاب ، لاهور ، ۱۹۷۳م ، شماره نشریه ۲۸ ، جلد سوم ، ح+ ۴۱۲-۸۳۵ ص.

هیند لست ۹۳۷ (+ ۲۰) نسخه که فهرست نگار نتوانسته در کتابخانه پیدا کند ، اما نام آنها از روی دفتر ثبت نقل کرده است) نسخه خطی فارسی (شماره مسلسل ۲۱۸۴-۳۱۲۱) به ترتیب موضوعی : قصص ، شروح نظم و نثر فارسی ، ریاضی ، علوم غریبه ، ستاره شناسی و تقویم ، اورد ، انتقاد ادبی ، آشپزی ، انساب ، تاریخنگاری ، کشاورزی ، جواهر نامه ، خطاطی ، دام پزشکی و دامپروری ، سپه گری ، فنون متفرقه ، چند دانشی ، کتب درسی ، دستور زبان ، بدیع و بیان ، معا ، کلام و منطق ، موسیقی ، جغرافیا و ضمیمه

در پایان فهرست نام کسان ، کتابها و جایهای مذکور در سه جلد.

۷- تسبیحی ، محمد حسین

۱۵- فهرست نسخه های خطی خواجه ثناء الله خراباتی (بزبان فارسی)

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، راولپندی ، ۱۳۵۱خ/۱۹۷۲م ، شماره ۳ ، گنجینه فهرست و کتابشناسی ، شماره ۲ ، پنجاه و هفت + ۲۲۲ + (۱۰۶) نمونه ها) + ۱۲ ص.

فهرست توصیفی ۵۲ اثر خطی بزبان فارسی و کشمیری : خواجه ثناء الله خراباتی (۱۲۴۴-۱۲۹۷هـ) ، مدفون در جلال پور جتان - گجرات. اکنون این نسخه ها در تحویل آقای سید ریاض حسین شاه بازمانده خواجه خراباتی ، در لاهور می باشد. فهرست به ترتیب حروف تهجی در نام کتابها نگاشته شده است. در پایان فهرستهای ششگانه : موضوعات جزئی نسخه ها ، کاتبان ، الفاظ و کلمات

و ماده تاریخ های گره از روی نشان مهر ها خوانده شده است ، کسان ، جایها .
۱۶- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و

پاکستان (بازبان فارسی)

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، راولپندی ، ۱۳۵۰ خ/۱۹۷۱ م ،
شماره ۱ ، گنجینه فهرست و کتابشناسی ، شماره ۱ ، جلد اول ، ۲۷ + ۸۳۴ + XVI ص ،
با نمونه ها .

درین مجله ۳۰۰ نسخه (مطابق شماره ثبت کتابخانه از شماره ۱ تا ۳۰۰) و با
احتساب رساله های مجموعه ها ۲۸۴ نسخه خطی فارسی ، عربی ، پنجابی ، اردو و
ترکی به ترتیب الفبایی شناسانده شده است .

در پایان فهرستهای هفتگانه : موضوعات جزئی نسخه ها ، نام مؤلفان ، کاتبان ،
کلمات و نامهای که از روی نشان مهر ها خوانده شده است ، مصراع اول اشعار
پراکنده در نسخه ها ، کتابها ، جایها .

۱۷- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و
پاکستان (بازبان فارسی)

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، راولپندی ، ۱۳۹۴/۵۱۹۷۴ م .
بمناسبت صدمین سال تولد علامه دکتر محمد اقبال لاهوری (۱۲۹۴-۱۳۵۷ ه .)
شماره ۱۱ ، گنجینه فهرست و کتابشناسی ، شماره ۳ ، جلد دوم ، بیست و یک +
۷۵۶ (۶۳ + نمونه) + XII ص .

درین مجلد از شماره ۳۰۱ تا ۶۰۰ و رویهم با شارب جنگ ها و مجموعه ها ۳۹۷
نسخه خطی فارسی ، عربی ، ترکی ، پنجابی ، پشتو ، هندی و کشمیری به ترتیب نام
کتابها توصیف شده است .

در پایان فهرستهای هشتگانه (فهرست نام جلد سازان بر فهرستهای هفتگانه
جلد دوم افزوده شده است) .

۱۸- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و
پاکستان (بازبان فارسی)

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، اسلام آباد ، ۱۳۹۶/۵۱۰۷۶ م ،
بمناسبت صدمین سال تولد قائد اعظم محمد علی جناح بنیانگذار پاکستان (۱۸۷۶-
۱۹۴۸ م) شماره ۲۰ ، گنجینه فهرست و کتابشناسی ، شماره ۴ ، جلد سوم ، بیست +
۹۳۴ + XII ص ، با نمونه ها .

درین مجله از شماره ۶۰۱ تا ۱۰۰۰ و رویهم ۶۸۷ نسخه خطی فارسی ، عربی ،
اردو ، پنجابی ، پشتو ، ترکی ، هندی . به ترتیب الفبایی نام کتابها وصف شده است .

در پایان فهرس هشتگانه.

۱۹- کتابخانه های پاکستان (بزبان فارسی)

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، اسلام آباد ، ۱۳۹۷/۵۱۹۷۷م. بمناسبت صدین سال تولد قائد اعظم محمد علی جناح ، شماره ۲۳. گنجینه فهرست و کتابشناسی شماره ۵ ، جلد یکم ، ۱۷+۵۱۳+XII ص. معرفی ۲۵۷ کتابخانه دولتی ، شخصی ، خانقاهی و مدارس پاکستان و مشخصات نسخه های خطی زبانهای مختلف موجود در آن کتابخانه ها. نگارنده کتاب شخصاً ازین کتابخانه ها دیدار کرده است. از ص ۴۰۵ تا ۵۱۳ ، فهرست الفبایی نام کتابخانه های خطی دارند و مؤلف وعده داده است که در جلد دوم آنها را معرفی خواهد کرد.

۸- حمید الله پشینوی ، صاحبزاده

۲- هندوستان مین مخطوطات ، مع دو ضمیمه جات (بزبان آردو)

بلوچستان بکدهو ، کویت ، ۱۳۹۵/۵۱۹۷۵م ، ۱۹۱ ص.

فهرست کوتاه نسخه های نادر و مهم بزبانهای عربی ، فارسی ، ترکی و آردو در کتابخانه سعیدیه ، تونک (هند) ، عرفانیه ، کتابخانه دارالمصنفین ، اعظم گره ، (هند) ، کتابخانه دانشگاه مشی گن (ان آرپور - امریکا) ، گنجینه های بلگرامی در حیدر آباد (هند) ، نمایشگاه موزه لاهور بمناسبت کنفرانس سران کشور های اسلامی در لاهور در فوریه ۱۹۴۷م.

اطلاعات مندرج در این فهرست از مقالات چاپ شده دیگران اقتباس و نقل شده است.

۹- خالدہ صدیقی

۲۱- نسخ خطی فارسی موجود در کتابخانه های لاهور (پاکستان) و نظر انتقادی

بر پاره ای از نسخ مزبور (بزبان فارسی)

پایان نامه برای دریافت درجه دکتری زبان و ادبیات فارسی از طرف دانشگاه ادبیات و علوم انسانی ، دانشگاه تهران (ایران) ، سال تحصیلی ۴۶-۱۳۴۷خ ، براهنایی دکتر حسن مینوچهر.

فهرست ۱۳۳۶ نسخه خطی فارسی موجود در کتابخانه های دولتی و شخصی لاهور. ۱- کتابخانه عمومی پنجاب. ۲- کتابخانه موزه. ۳- کتابخانه قلعه شاهی. ۴- کتابخانه دانشکده مسیحی فورمین. ۵- کتابخانه دانشکده دیال سنگ. ۶- کتابخانه دکتر محمد باقر. ۷- کتابخانه دکتر وحید قریشی. ۸- کتابخانه فقیر سید مغیث الدین.

۹- کتابخانه مولوی شمس الدین.

تنظیم این فهرست به ترتیب الفبای بعمل آورده شده است. در پایان فهرست نام مؤلفان ، کاتبان ، کتابها و منابع دارد.

۱۰- رشید احمد

۲۲- مخطوطات و نادر مطبوعات (بازبان اردو)

عجائب گهر ، لاهور ، ۱۹۷۱ م ، جلد اول ، ۵۴.

فهرست کوتاه ۹۴ کتاب موجود در موزه لاهور. از آئینان ۷۷ نسخه خطی عربی ، فارسی ، پشتو ، ترکی ، پنجابی ، سانسکریت ، بنگالی ، تبتی ، تهاپی و برمی ، بقیه کتابهای چاپی کهنه و کمیاب است.

۲۳- مفصل فهرست مخطوطات ، جلد دوم ، مشمل بر ذخیره مولانا حفظالرحمان

منهاس مرحوم (بازبان اردو)

عجائب گهر ، لاهور ، ۱۹۷۱ م ، جلد دوم ، ج + ۵۲ ص ، با نمونه ها.

فهرست ۱۰۴ نسخه خطی اهدایی مولانا حفظالرحمان منهاس به موزه لاهور. نسخه ها به ترتیب زبان خود : عربی ، فارسی ، اردو ، پنجابی ، سانسکریت ، هندی ، کورمکھی و تبتی نشان داده شده اند.

۲۴- مفصل فهرست مخطوطات (جلد سوم) ، مشمل بر فرامین ، دستاویزات ،

مراسلات ، مکتوبات و متفرقات (بازبان اردو)

عجائب گهر ، لاهور ، ۱۹۷۲ م ، جلد سوم ، ۱۴ + ۵۶ + ۶ ص ، همراه

نمونه ها.

فهرست اسناد و مدارک و فرامین و نامه های انگلیسی و فارسی و اردو و جزآن

که پادشاهان تیموری ، سیکهان ، انگلیسیان در هند صادر کرده اند.

۱۱- رضوی ، سید سرلراز علی

مخطوطات انجمن ترقی اردو ، جلد اول (نسخه های اردو)

بنگرید به : امروہوی ، افسر صدیقی

۲۵- مخطوطات انجمن ترقی اردو (فارسی - عربی) (بازبان اردو)

انجمن ترقی اردو پاکستان ، کراچی ، شماره نشریه ۳۲۶ ، ۱۳۴۶/۱۳۴۶ خ

۱۳۲ (۱۶ +) ص ، با نمونه ها.

هیند لست ۱۰۴۵ نسخه خطی فارسی و عربی کتابخانه انجمن ترقی اردو (که

اکنون به موزه ملی پاکستان ، کراچی منتقل شده است). نسخه های فارسی (شماره

مسلسل ۱ تا ۹۵۷) به ترتیب موضوعی: چند دانشی، فرهنگنامه، ضرب لامثال، بیاض، انتخاب اشعار، فلسفه، اخلاق، تعبیر رویا، کتب مقدسه مذاهب، قرأت، علوم قرآنی، تفسیر، حدیث، عقاید، فقه، اسلامیات، عرفان، سیر و سوانح اولیاء الله، اوراد، فالنامه، فضایل و مناقب، هند شناسی، قانون، آموزش و پرورش، دستور زبان، عروض، معانی و بیان، ریاضی، نجوم، طب، کیمیا، خطاطی، آشپزی، رمل، نیرنجات، جفر، علم النفس، علم الاعداد، سپه گری، موسیقی، کلیات شعر، دیوان، مثنوی، منظومه ها، قصاید، قطعات تاریخی و ماده تاریخی، تذکره شعراء، نقد ادبی، نثرهای ادبی، انشاء نگاری، جغرافیه، بیوگرافی، سفر نامه و تاریخ. نسخه های عربی (شماره مسلسل ۹۵۸ تا ۱۰۴۵) نیز به ترتیب موضوعی: چند دانشی، فلسفه، منطق، مناظره، کتابهای مقدس، تفسیر، حدیث، فقه، فتاوی، فرائض، عرفان، سیرت پیامبر، اوراد، دستور زبان، معانی و بیان، جبر و مقابله، هئیت، طب، منظومه ها و ادبیات.

تذکر: بنده در سال ۱۹۷۹م از طرف مرکز تحقیقات فارسی، فهرست توصیفی نسخه های خطی فارسی کتابخانه انجمن ترقی اردو را تهیه کرده ام و دستنویس این فهرست (بزبان فارسی و اردو) مرکز نامبرده موجود است.

۱۲- زیدی، سید احمد علی

۲۶- سنده میں اردو مخطوطات (بزبان اردو)

مرکزی اردو بورڈ، لاہور، ۱۹۶۹م، ۳۲۵ ص، با نمونہ ها.

فهرست ۱۸۶ نسخه خطی اردو در کتابخانه های دولتی و شخصی در استان سند. به ترتیب موضوعی: بخش منظومه ها: کلیات، دواوین، انتخاب اشعار، مثنویات، مرثیاتی قصاید، مناجات، کتابهای اسلامی، متفرقه. بخش نثر: کتابهای اسلامی، ادبیات، تاریخ، هئیت و نجوم، طب و کیمیا، موسیقی و کتب متفرقه.

۱۳- سحر بلوچ، دوشیزه

سند جی دینی ادب جو کنشلاگ

بنگرید به: امداد حسین

14. Shaikh, C.H.

27. "A Concise Catalogue of Manuscripts and Mughal official Documents belonged to Khan Bahadur Maulvi Zafar Hasan, O.B.E. Karachi, (1946), 32 P.

فهرست نسخه های خطی و اسناد رسمی مغولان در کتابخانه خان بهادر مولوی ظفر حسن. (اکنون این کتابخانه به موزه ملی پاکستان، کراچی منتقل شده است).

۱۵- صابری ، نذر

۲۸- مختصر فهرست مخطوطات فارسی کتب خانه مولانا محمد علی مکهدی
(بزبان اردو)

هيند لست ۲۳۴ نسخه خطی فارسی کتابخانه شخصی مولانا محمد علی مکهدی،
(۱۲۵۳هـ) در مکهد (بخش اتک - استان پنجاب) ، به ترتيب الفبائی. در پايان
فهرست مؤلفان دارد.

۲۹- نوادرات علميه اتک (بزبان اردو)

مجلس نوادرات علميه اتک ، اتک ، (۱۹۶۳م) ، ۸ + ۴ ص.
معرفی ۱۱۱ نسخه خطی عربی و فارسی و پنجابی (بدون شمارش نسخه ها در
مجموعه ها) که در تاريخ ۲۲ نوامبر ۱۹۶۳م باهتام مجلس نوادرات علميه اتک در اتک
به معرض نمايش گذارده شد. درين فهرست هيچ ترتيبی رعایت نشده است.

۱۶- صديقي ، مولانا ساجد الرحمان

فهرست مخطوطات (عربی و فارسی) مرکز تحقيق ديال سنگھ ترست لائبريري
(جلد اول و دوم).

بنگرید به : هاشمی ، مولانا محمد متين

۱۷- صديقي ، دکتر غلام حسين

۳- گذارش سفر هند (بزبان فارسی)

دانشگاه طهران ، ۱۳۲۶خ ، ۵۷ ص.

درين رساله عده ای از نسخ فارسی و عربی مهم کتابخانه های سرکار رامپور
(هند) ، تالار تاگور (دانشگاه لکهنو ، هند) ، مولانا حامد حسين (هند) ، مولوی
محمد شفيع (لاهور ، پاکستان) ، دانشگاه پنجاب لاهور (پاکستان) ، دارالعلوم اسلاميه
پيشاور ، (پاکستان) ، کتابخانه دولتي کابل و موزه هرات (افغانستان) اسم برده شده
است که نگارنده شخصاً آنها را ديده است.

۱۸- عباسي ، منظور احسن

۳۱- تفصيلی فهرست مخطوطات عربيه پنجاب پبلک لائبريري لاهور (بزبان اردو)

پنجاب پبلک لائبريري ، لاهور ، ۱۹۵۷م ، ج ۱ + ۲۸۴ ص.

فهرست توصيفی ۲۲۴ نسخه های خطی عربی کتابخانه عمومي پنجاب ، لاهور.
به ترتيب موضوعی : فلسفه ، نجوم ، سحر ، منطق ، تجويد ، تفسير ، حديث ، فقه و

اصول فقه ، کلام و عقاید ، اوراد و ادعیه ، عرفان ، اخلاق ، دستور زبان ، ریاضی ،
هئیت ، طب ، ادب و تاریخ.

در پایان فهرستهای سه گانه نام کتابها و مؤلفان و کاتبان دارد.

۳۲- تفصیلی فهرست مخطوطات عربیه پنجاب پبلک لائبریری لاهور ، ضمیمه ۱.
(بزبان اردو)

پنجاب پبلک لائبریری ، لاهور ، ۱۹۶۲ م ، (۲) + ۶۳ ص.
اولین ضمیمه فهرست طبع ۱۹۵۷ م فوق الذکر است که درین ۵۲ نسخه عربی
(ضمناً چند نسخه فارسی توصیف شده است. به ترتیب موضوعی : صحف ، تفسیر ،
حدیث ، اصول حدیث ، فقه ، اصول فقه ، کلام و عقاید ، اوراد ، صرف و فرهنگنامه.
در پایان نام نامه کتابها و مؤلفان و کاتبان.

۳۳- تفصیلی فهرست مخطوطات فارسیه پنجاب لائبریری ، لاهور. (بزبان اردو)
پنجاب پبلک لائبریری ، لاهور ، ۱۹۶۳ م ، ج + ۸۵۹ ص.
فهرست توصیفی ۵۸۸ نسخه فارسی (و ترکی و پنجابی) ، (بدون احتساب نسخهها
در مجموعه ها). ظاهراً بر حسب موضوعهای نسخه ها تألیف شده است.
در پایان فهرست سه گانه نام کتابها و مؤلفان و کاتبان.
۳۴- تفصیلی فهرست مخطوطات فارسیه پنجاب پبلک لائبریری لاهور ، ضمیمه
(بزبان اردو)

پنجاب پبلک لائبریری ، لاهور ، ۱۹۶۶ م ب + ۲۱۸ ص.
فهرست توصیفی ۱۲۲ نسخه خطی فارسی (نسخه ها در مجموعه ها به شمار نیامده)
اهدایی پروفیسور دکتر سید اظهار علی کتابخانه عمومی پنجاب. به ترتیب موضوعی
که دقیق نیست.

این جلد اولین متمم فهرست چاپ شده ۱۹۶۳ م فوق الذکر است. در پایان آن
فهرست های سه گانه کتابها و مؤلفان و کاتبان است.

۳۵- تفصیلی فهرست مخطوطات متفرقه (اردو ، پنجابی ، هندی ، کشمیری ،

پشتو) پنجاب پبلک لائبریری ، لاهور (بزبان اردو)

پنجاب پبلک لائبریری ، لاهور ، ۱۹۶۴ م ، ۱۰۶ ص.

فهرست ۴۳ نسخه خطی (بدون شمارش نسخه ها در مجموعه ها) به ترتیب
زبانهای نسخه ها : اردو ، پنجابی ، ترکی ، پشتو ، کشمیری.
در آخر فهرست نام کتابها و مؤلفان و کاتبان دارد.

۱۹- عبدالرحیم ، مولوی

۳۶- لباب المعارف العلمیہ فی مکتبہ دارالعلوم الاسلامیہ یعنی مکتبہ مشرقیہ دارالعلوم اسلامیہ پشاور کی فہرست کتب (بہ زبان اردو)

مطبع آگرہ اخبار ، آگرہ (ہند) ، ۱۳۳۶ھ/۱۹۱۸م) جلد اول ، ۴۵۲ ص.
فہرست کوتاہ و مختلط بیش از دو ہزار کتاب چاپی و خطی عربی و فارسی و اردو ، موجود در مکتبہ مشرقیہ دارالعلوم پشاور (اسلامیہ کالج کنوئی) با شرح احوال ۶۸۸ نویسنده ، بہ ترتیب موضوعی : تفسیر ، حدیث ، فقہ (و اصول فقہ و فرائض) ، کلام ، عرفان ، قرأت ، ادب ، بیان ، نحو ، فرهنگنامہ ، تاریخ ، طب ، منطق ، فلسفہ ، ہیئت ، منظومہ ہا ، نثر ہای فارسی و کتب متفرقہ.
در پایان فہرست کتابہای اردو ترتیب الفبائی و فہرست کلیہ مولفین و ضمیمہ کتابہای تازہ بدست آمدہ.

۳۷- لباب المعارف العلمیہ (فہرست مکتبہ علوم مشرقیہ اسلامیہ کالج ، صوبہ سرحدی) (بہ زبان اردو)

فیروز پرنٹنگ ورکس ، لاہور ، (۱۳۵۷ھ/۱۹۳۹م) ، جلد دوم ، ۴۳۰ ص.
فہرست کوتاہ و مختلط نسخہ ہای خطی کتب چاپی عربی و فارسی و اردو کہ پس از ۱۳۳۶ھ/۱۹۱۸م در کتابخانہ اسلامیہ کالج ، پشاور وارد شدہ است. بر حسب موضوع ہا : مصاحف و تفسیر ، حدیث ، فقہ ، عقاید و کلام ، تصوف و تذکیر ، اخلاق ، اسلامیات ، سیرت النبی ، تاریخ اسلام ، تاریخ عمومی ، تذکرہ ہای شخصی ، سفرنامہ ، جغرافیہ و طبقات الارض ، اقتصاد ، سیاست ، منطق و فلسفہ ، ریاضی و ہندسہ ، نجوم ، طبعیات ، کیمیا ، علم الحیوانات ، طب ، مراجع ، کتب ابتدائی ادب (فرہنگنامہ ، صرف و نحو ، عروض و قوافی) ، بلاغت ، تذکرہ ہای شعراء) ، ادب (منثور و منظوم) ، نول و افسانہ و کتابہای متفرقہ. با ضمیمہ فہرست کتابہا کہ ہنگام چاپ این کاتولاگ داخل آن کتابخانہ شدہ است. درین جلد اغلب تعداد از کتب چاپی است.

در پایان فہرست نام کتابہا و مؤلفان دارد.

20. Abdullah, S.M.

38. "A Descriptive Catalogue of Persian, Urdu & Arabic Manuscripts in the Panjab University Library". Lahore, University of the Panjab, 1942, Vol-I, Persian Manuscripts, Fasciculus—I, History.

فهرست ۱۸۸ نسخه خطی فارسی (بدون احتساب نسخه ها در مجموعه ها) در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور، به ترتیب موضوعی. تاریخ عمومی، تاریخ پیامبران، تاریخ پیامبر اسلام و خلفاء و ائمه، تاریخ ایران، هند و تیموریان در هند و تاریخهای مناطق محلی هند (و پاکستان).

39. "A Descriptive Catalogue of Persian, Urdu & Arabic Manuscripts in the Panjab University Library". Lahore, University of the Panjab, 1948, Vol-I, Persian Manuscripts, Fasciculus—II, Persian Poetry.

درین مجلد نسخه های منظومه ها و دیوان های شعر فارسی معرفی شده است. شماره مسلسل ۱۸۹ تا ۶۰۹ مربوط به کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور است و از شماره ۶۱۰ تا ۸۹۹ گنجینه حافظ محمود شیرانی که در آن کتابخانه نگهداری میشود، توصیف شده است.

۲۱- غلام حسین، حافظ

فهرست مخطوطات (عربی - فارسی) مرکز تحقیق دیال سنگه ترست لائبریری.

جلد سوم.

بنگرید به: هاشمی، محمد متین.

22. Ghulam Sarwar, Dr :

40. "A Descriptive Catalogue of the Oriental Manuscripts in the Durgah Library U.C.H. Sharif Gilani, Bahawalpur State". مخطوطات گیلانی لائبریری اچ (بزبان انگلیسی).

Bahawalpur, Urdu Academy, (Near about 1959-60) xiv+219 P.

فهرست ۳۹۰ نسخه خطی عربی و فارسی (بدون شاربش نسخه ها در مجموعه ها) موجود در کتابخانه خانقاه گیلانی در اوچ گیلانیان (بخش بهاولپور - استان پنجاب). به ترتیب موضوعی: قرآن و تفسیر قرآن، حدیث، فقه، ادعیه، عرفان، تاریخ، تذکره، علوم و فنون، فرهنگنامه و دستور زبان، نامه نگاری، منظومه ها، قصص، و مجموعه ها.

۲۲- لادری، حکیم سید شمس الله

۴۱- مخطوطات تاریخی (بزبان اردو)

واحد یک دہو، کراچی، ۷، ۱۹، ۴۸ ص.

۴۳ نسخه خطی عربی و فارسی در موضوع تاریخ و تذکره موجود در کتابخانه

مولانا حبیب الرحمان خان در حبیب گنج ، کتابخانه لئن ، کتابخانه دانشگاه اسلامی علی گره ، کتابخانه مسلم ایجوکیشنل کانفرنس علی گره ، کتابخانه ملا فیروز بمبی و کتابخانه داعی الاسلام سید محمد علی لاهیجانی در حیدر آباد وصف شده است. همه کتابخانه های فوق الذکر در هندوستان واقع است و قبلاً این کتاب در هند چاپ شده بود.

۴۲- (کمیته جشن ملتان)

۴۲- نمایش نوادرات و مخطوطات (بزبان اردو)

مناسبت تقریبات جشن ملتان (تاریخ یاد نشده) ، ۱۰۶ (۴+ ص) ، با نمونه ها. فهرست نسخه های خطی نادر زبانهای عربی و فارسی که در جشن ملتان برای نمایش عرضه شدند. از ۳۳ کتابخانه دولتی و شخصی ملتان و نواحی آن. به ترتیب کتابخانه ها با معرفی هر کتابخانه و صاحب آن.

۴۵- کوکب ، قاضی عبدالنبی

۴۳- پنجاب یونیورسٹی لائبریری کے نادر عربی مخطوطات کی فهرست مفصل.

(بزبان اردو)

پنجاب یونیورسٹی ، لاهور ، ۱۹۷۵ م ، فهرس نوادر المخطوطات العربیه - ۱ جلد اول ، ای + ۳۷۳ ص. فهرست مشروح ۸۱ نسخه خطی عربی کتابخانه دانشگاه پنجاب ، لاهور. به ترتیب موضوعی : علوم قرآنی ، اصول حدیث ، حدیث ، اصول فقه و فقه. در پایان فهرستهای نام کسان ، کتابها ، جایها ، فرق و قبایلی و موضوعات جزئی نسخه های معرفی شده.

۴۶- مجمع البحوث الاسلامیه - اسلام آباد

۴۴- المعرض Curio Room (بزبان عربی ، اردو ، انگلیسی)

مجمع البحوث الاسلامیه - اسلام آباد (تاریخ یاد نشده) ، (۱۲) + ۲۷ ص. معرفی ۲۷ نسخه خطی عربی ، ترکی ، فارسی و اردو در نمایشگاه کتابخانه اداره تحقیقات اسلامی ، اسلام آباد.

27. Masood Ahmad Khan

45. "Descriptive Catalogue of Manuscripts" (in National Archive of Pakistan). Department of Archives, Government of Pakistan Islamabad, 1974, 70 P.

فهرست کوتاه (نه Descriptive) ۱۰۷ مجلد نسخه های خطی فارسی ، عربی ،

اردو، دکنی، پشتو، و پنجابی در آرشیو ملی پاکستان - اسلام آباد. به ترتیب موضوعی: طب، منطق، عرفان، قرآن و حدیث، دستور زبان و فرهنگنامه، ادبیات، تاریخ و کتابهای متفرق.

در پایان فهرست نام کتابها، مؤلفان و مرتبان و شارحان.

۲۸- مشفق خواجه

۴۶- جائزه اردو مخطوطات (بازبان اردو)

مرکزی اردو بورد، لاهور، ۱۹۷۹م، شماره نشریه ۱۶۴، جلد اول،

۱۲۵۶ ص.

فهرست مشروح و توصیفی ۲۰۰ نسخه خطی اردو از ۱۱۸ کتاب موجود در کتابخانه های شخصی و دولتی پاکستان. درین جلد جز دو نسخه، یکی در کتابخانه سید سعید احمد در بهاولپور و دومی در کتابخانه دکتر وحید فریشی در لاهور، بقیه ۱۹۸ نسخه در کراچی موجود است در کتابخانه های: ۱- انجمن ترقی اردو، ۲- موزه ملی پاکستان، ۳- ترقی اردو بورد، ۴- آقای محمد ایوب قادری، ۵- آقای ضمیر نیازی، ۶- آقای معین الدین عقیل، ۷- آقای فضل عظیم، ۸- آقای محمد زبیر، ۹- آقای یونس حسنی، ۱۰- آقای عبدالوهاب خان، ۱۱- آقای شفیق احمد فاروقی، ۱۲- آقای نظم نقوی. اغلب نسخه های فهرست شده درین مجلد در کتابخانه های انجمن ترقی اردو و موزه ملی نگاه داری میشود.

به ترتیب موضوعی: تجوید و قرأت، تفسیر، اوراد، عقاید و کلام، ردود، فقه، سلوک و آداب، عقاید هندو، تاریخ ممالک و بلاد، سیرت النبی، تذکره بزرگان دین، تذکره ائمه، تذکره علماء، تذکره ملوک، روزنامه، متفرقات، دواوین و کلیات، مشنویات، قصص و حکایات، تذکره شعراء، انتخاب اشعار و بیاضها، قواعد (زبان) و شروح، ریاضی و هندسه و هیئت، موسیقی، طب و کتب جنمی. نگارنده فهرست در مورد هر کتاب، نسخه های خطی دیگر از آن در کتابخانه های دنیا و چاپهای آن را نیز تذکر داده است.

۲۹- منزوی، احمد

۴۷- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش (بازبان فارسی)

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، ۱۳۵۷ خ/۱۳۹۸ هـ/۱۹۷۸م،

شماره ۴۲، گنجینه فهرست و کتابشناسی، ۶ جلد اول (فارسی)، بیست و چهار + ۴۳۵ ص.

فهرست ۱۰۵۸ نسخه از ۵۱۹ کتاب به ترتیب موضوعی: ۱- تفسیر.
 ۲- تجوید. ۳- درباره قرآن. با فهرست نگارندگان علوم قرآنی. ۴- ریاضی.
 ۵- موسیقی. ۶- ستاره شناسی و اختر بینی، با فهرست مؤلفان این بخشها. ۷- طبعیات.
 ۸- کیمیا. ۹- پزشکی. ۱۰- چند دانشی، با فهرست مؤلفان علوم تجربی و چند دانشی.
 ۴۸- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش (بازبان فارسی)
 مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، ۱۳۹۸ خ/۵۱۳۵۸/۱۹۷۸م،
 شماره ۴۷، گنجینه فهرست و کتابشناسی، ۷ جلد دوم (فارسی)، ۴۳۷-۱۰۰۸ ص.
 در این مجلد ۱۳۵۸ نسخه خطی (شماره مسلسل ۱۰۵۹-۲۴۱۷) از ۷۵۶ کتاب
 فارسی (شماره مسلسل ۵۲۰-۱۲۷۶) بر حسب موضوع شناسانده شده است و بخش های
 فهرست چنین ادامه میدارد: ۱۱- منطق. ۱۲- حکمت و فلسفه. ۱۳- ملل و نحل.
 ۱۴- کلام و عقاید. ۱۵- عرفان. ۱۶- فلسفه عملی. با فهرست مؤلفان علوم
 هفتی ج ۲.

۴۹- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش (بازبان فارسی).
 مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، اسلام آباد، ۱۴۰۱/۱۹۸۰م، شماره
 ۴۸، گنجینه فهرست و کتابشناسی، ۸ جلد سوم (فارسی)، ۱۹۲۴-۱۰۰۸ ص.
 فهرست ۲۹۶۹ نسخه خطی (شماره مسلسل ۲۷۴۱۸-۵۳۸) از ۱۰۲۹ کتاب
 فارسی (شماره مسلسل ۱۲۷۷-۲۳۰۶). به ترتیب موضوعی: ۷۱- هنر خط.
 ۱۸- فرهنگنامه. ۱۹- دستور زبان. ۲۰- نامه نگاری. ۲۱- بلاغت. ۲۲- عروض
 و قافیه. ۲۳- معانی. ۲۴- متن های ادبی و شرح متن ها. ۲۵- داستان. ۲۶- دیوان
 و شرح دیوان. ۲۷- منظومه و شرح منظومه. در آخر اصلاحات و اضافات هر سه
 جلد و فهرست مؤلفان علوم ادبی جلد سوم.
 ویژگی این سه جلد آنست که برای هر چند موضوع از یک گروه (تفسیر،
 تجوید، کلیات قرآنی) یک فهرست مؤلفان دارد.

۳- لاشناس

۵۰- مکمل فهرست کتب فارسی بلعاط، ضمیمه لاهور، ۱۹۵۲م، ۹۸ ص.
 فهرست مختلط کتب چاپی به ترتیب موضوعی.
 ۳۱- هاشمی، مولانا سید محمد متین و صدیقی، مولانا ساجد الرحمن
 ۵۱- فهرست مخطوطات (عربی-فارسی) مرکز تحقیق دیال سنگه ترست لائبریری.
 (بازبان اردو)
 مرکز تحقیق دیال سنگه ترست لائبریری، نسبت رود، لاهور، (۱۹۷۵م)،
 جلد اول، ف+ ۲۴۲ ص، با نمونه ها.

فهرست مشروح ۱۰۹ نسخه خطی از ۷۶ کتاب عربی و فارسی (و اردو) موجود در کتابخانه اسلامک دیال سنگه ، لاهور. به ترتیب موضوعی : مصاحف ، تفسیر ، حدیث ، سیرت ، عرفان ، اصول فقه ، فقه ، کلام ، تجوید ، تاریخ ، ادب ، اخلاق ، طب ، قیافه شناسی ، خطبات ، اوراد ، نحو ، منطق ، فالنامه.

در پایان فهرستهای نام نسخه ها به ترتیب موضوعها ، مؤلفان ، کاتبان ، و نسخه ها بر حسب تاریخ.

۵۲- فهرست مخطوطات (عربی و فارسی) مرکز تحقیق دیال سنگه ترست لائبریری. (بزبان اردو)

مرکز تحقیق دیال سنگه ترست لائبریری ، لاهور (۱۹۷۶) ، جلد دوم ، ل+۳۹۲ ص.

فهرست مشروح ۱۴۰ نسخه خطی از ۱۲۷ کتاب فارسی و عربی (و اردو) به ترتیب موضوعی : مصاحف ، تفسیر ، تجوید ، حدیث ، اصول حدیث ، فقه ، کلام و عقاید ، عرفان ، تذکره و تاریخ ، اخلاق ، ادب ، اوراد ، فرهنگنامه ، نحو ، صرف ، منطق ، طب ، فلسفه ، رمل و جفر.

در پایان فهرستهای چند گانه دارد : نام نسخه ها به ترتیب موضوعی ، نام کتابها به ترتیب الفبائی ، نام مؤلفان و کاتبان ، نسخه ها به ترتیب زمان و تاریخ ، منابع و مراجع ، نام کسان ، جایها و کتابها که ضمناً از آنها ذکر رفته است.

۵۳- هاشمی ، محمد متین و غلام حسین ، حافظ
۵۳- فهرست مخطوطات (عربی و فارسی) مرکز تحقیق دیال سنگه ترست لائبریری (بزبان اردو).

مرکز تحقیق ، دیال سنگه ترست لائبریری ، لاهور (۱۹۷۹) ، جلد سوم ، ص+۴۷۰.

حاوی فهرست مشروح ۱۹۷ نسخه خطی از ۱۷۴ کتاب عربی و فارسی (و اردو ، پشتو ، پنجابی و هندی) به ترتیب موضوعی : مصاحف ، تراجم و تفاسیر قرآن ، قرأت و تجوید ، حدیث ، سیرت پیامبر ، مناقب ، عرفان ، اوراد و اشغال ، تعویذات ، اذکار و ادعیه ، اخلاق ، اصول فقه ، فلسفه ، مسایل فقه و عقاید ، کلام ، منطق ، نحو ، صرف ، فرهنگنامه ، بلاغت ، خطبات ، انشاء نگاری ، قواعد رسم الخط ، ادب ، تاریخ و تذکره ، طب ، طلسم و جادو ، دامپزشکی ، آشپزی ، نجوم ، رمل و انساب.

در پایان هان فهرستهای نه گانه که در آخر جلد دوم فوق الذکر آمده است.